

кеңес беру: "Сөйлеу тынысын дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар".

Тыныс алу жаттығуларының мақсаты – тыныс алу көлемін арттыру, оның ырғағын қалыпқа келтіру, бірқалыпты, ұзақ, үнемді дем шығаруды дамыту. Бұл жағдайда физиологиялық (өмірлік) тыныс алу мен сөйлеу тынысын бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленетін етіп ажырату керек. Негізгі айырмашылықтар кестеде келтірілген.

Физиологиялық (өмірлік) тыныс алу	Сөйлеу тынысы
Фазалар: ингаляция – дем шығару – үзіліс	Фазалар: ингаляция – үзіліс – дем шығару
Бұл еріксіз, рефлексивті түрде, біздің санамыздан тыс жүреді.	Бұл саналы, ерікті, бақыланатын, басқарылатын түрде жүреді.
Мақсаты: газ алмасуды жүзеге асыру.	Мақсаты: дауысты қалыптастырудың, сөйлеу дыбыстарын, сөйлеу әуендерін қалыптастырудың негізі болып табылады.
Мұрын арқылы тыныс алу және шығару.	Ауыз арқылы дем шығару және шығару.
Ингаляция мен дем шығаруға кететін уақыт шамамен бірдей (4:5)	Дем шығару ингаляцияға қарағанда әлдеқайда ұзағырақ (1: 2 немесе 1: 3). Сөйлем неғұрлым ұзақ болса, дем шығару соғұрлым ұзағырақ болады.
Тыныс алу фазаларының өзгеруі монотонды және ырғақты.	Тыныс алу фазаларының өзгеруінде ырғақты реттілік болмайды.

Сабақтар физиологиялық тыныс алуды дамытудан басталуы керек. Бұл үшін жалпы дамытушылық және логоритмикалық ойындар мен жаттығулар өте жақсы құрал болып табылады, оларды сауықтыру және танертеңгілік жаттығулар кешендеріне, дене шынықтыру және музыка сабақтарына, жылы мезгілде серуендеуге қосқан жөн.

Физиологиялық тыныс алуды дамытудағы ең маңыздысы классикалық жаттығулар деп аталады.

1. Мұрын арқылы тыныс алу және шығару.

Ингаляция - терең, дем шығару – ұзақ, тегіс.

Опциялар. Ингаляция әдеттегідей – стырсығанға еліктеп дем шығару.

Бір танау арқылы тыныс алу – екінші танау арқылы дем шығару.

Итеру арқылы тыныс алу – дем шығару әдеттегідей.

Ингаляция әдеттегідей – дірілмен дем шығару.

Итеру арқылы тыныс алу – итеру арқылы дем шығару.

Ингаляция әдеттегідей – соңында күшейтілген дем шығару.

2. Мұрын арқылы дем шығару, ауыз арқылы дем шығару.

Егер ауыз арқылы дем шығару мүмкін болмаса, мұрынды саусақтарыңызбен қысыңыз.

Опциялар бірдей.

3. Ауыз арқылы дем шығару, мұрын арқылы дем шығару.

Бақылау үшін мұрынға немесе ауызға айна, мақта мата, қағаз жолағын ұстауға болады.

Опциялар бірдей.

4. Ауыз арқылы дем шығару және шығару.

Егер жаттығу нәтиже бермесе, мұрынды саусақтарыңызбен қысыңыз.

Ескерту. Сөйлеу және ән айту кезінде біз мүйізтұмсықтың тыныс алуын қолданамыз, сондықтан екеуін де бір уақытта жаттықтырамыз.

5. Аралас ингаляция.

Тыныс алуды тоқтату, мұрын арқылы дем шығару.

Тыныс алуды тоқтату, ауыз арқылы дем шығару (сәл ашық).

Ескерту. Осы жаттығуларды жүйелі түрде қайталай отырып, бала ауа ағынының бағыттарындағы айырмашылықты сезіне бастайды және оны дұрыс реттеуге үйренеді.

Осыдан кейін сөйлеу тынысын дамыту бойынша жұмыс басталады, ол келесі ретпен жүзеге асырылады: сөйлеудің қатысуынсыз, дауысты дыбыстар, дауыссыз дыбыстар, буындар, сөздер, сөйлемдер мен сөз тіркестерінің материалы бойынша.

Сөйлеу тынысын дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар сөйлеудің қатысуынсыз.

Мақсаты. Ұзақ, тегіс дем шығаруды дамыту, ерін бұлшықеттерін белсендіру.

1. "Гүл". Тыныс алыңыз және деміңізді ұстаңыз, гүлді иіскеніз (хош иісті жұтыңыз).
2. "Бәйшешек" (таза ауада өткізіледі).

Бәйшешекті жұлып алыңыз, оны үрлеңіз, сонда барлық үлпектер бірінші немесе үшінші реттен ұшып кетеді.

3. **"Иіс арқылы біл"**. Алма, апельсин, қияр, одеколон және т.б. иісі бойынша алдымен көздерін ашып, сосын жұмып.

4. **"Шам" ("Шамды сөндіріңіз")**. Тыныс алыңыз. "Тыныш самал" сигналы бойынша шамның жалынына баяу дем шығарыңыз, сонда ол ауытқып кетеді, бірақ "сөнбейді. "Қатты жел" сигналы бойынша шамды өткір дем шығарумен сөндіріңіз.

Нағыз шамның орнына сіз жұқа қызыл қағаздан жасалған "шамы" бар шамның макетін, фонарьды, үстел шамын (балалар үрлейді, логопед шамды сөндіреді), "терезелердегі шамдармен" үйдің макетін ұсына аласыз. (балалар үрлейді – шамдар сөнеді).

5. **"Алау"**. Логопед балалардың алдына сурет (немесе макет) қояды жіңішке қағаз жолақтарынан жасалған оттар. Балаларды мұрынмен дем алып, ауыз арқылы баяу дем шығару арқылы "сөніп бара жатқан отты үрлеуге" шақырады.

6. **"Кімнің пароходы (паровозы) ұзақ зырылдайды?"**.

Әр балаға таза құты (киізден жасалған қалам, шприц және т.б.) беріңіз, сонда ол гүрілдейді, төменгі ерні көпіршіктің шетіне сәл тиіп тұруы керек.

Ағын күшті болуы керек. Бірнеше секунд үрлеңіз.

7. **"Ойыншықты оятпа"**. Балалар төрт бөліктен тұратын музыка әуенімен тыныш адыммен қозғалады. Бірінші немесе екінші соққылар үшін - екі қысқа қадам және мұрынмен тыныс алу, үшінші немесе төртінші соққылар үшін – тоқтау және ұзақ дем шығару.

8. **"Қолыңды жылыт"**. Балалар мұрындарымен тыныс алады және "салқындатылған" қолдарына үрлейді, ауыздары арқылы тегіс дем шығарады.

9. **"Сұлтан"**. Балаларды сұлтанға қағаз жолақтарынан немесе түрлі-түсті қауырсындардан таяқшаға, түрлі-түсті паникулаларға, құстардың немесе жылқылардың құйрықтарына, балықтардың қанаттарына, қыздардың "құйрықтарына" және т.б. үрлеуге шақырады.

10. **"Жапырақтар сыбдырлайды"**. Балаларға жапырақ түрінде қиылған және "бұтаққа" бекітілген жұқа жасыл қағаз жолақтары ұсынылады. "Самал соқты" деген белгі бойынша балалар ауытқып, сыбдырлайтындай етіп жапырақтарды ақырын үрлейді.

11. **"Жалауша"**. Балаларға жалаушаны алдымен жіңішке түрлі-түсті қағаздан, содан кейін қалың қағаздан үрлеуге шақырылады.

12. **"Әрі қарай кімнің құсы ұшады?"**. Жіңішке қағаздан жасалған құстардың фигуралары үстелдің ең шетіне қойылады. Екі бала әрқайсысы өз құсына қарама-қарсы отырады және белгі бойынша оны үрлейді. Құстарды бір деммен жылжыту керек. Қалған балалар бақылайды: кімнің құсы ары қарай ұшып кетеді (үстелдің үстінен сырғып кетеді)?

13. **"Қарындашты айналдыр"**. Балаларды мұрын арқылы дем алуға және ауыз арқылы дем шығаруға, қарындашты айналдыруға шақырады (мақта немесе фольга шар, шприц қақпағы, жіп катушқасы және т.б.).

14. **"Түтік"**. Балаларды қысқа түтік арқылы майдалап туралған қағаз бөліктеріне немесе ұсақ заттарға үрлеуге шақырады.

15. **"Қайнаған су"**. Балаларды су құтысына сабан арқылы үрлеуге шақырады. Дем шығару тегіс және ұзақ болуы керек – сонда су ұзақ және біркелкі қайнайды.

16. **"Сабын көпіршіктерін үрлеу"**. Кімнің көпіршігі ұзағырақ ұшады?

17. **"Снежинкалар ұшады"**. Жіңішке қағаздан қиылған снежинкалар (көбелектер, құстар, қауырсындар, моншақтар, мақта маталары, ұсақ ойыншықтар, акробат фигуралары және т.б.) жіптерге бекітіледі. т.б.). "Снежинкалар ұшады" сигналы бойынша балаларды оларға үрлеуге шақырады. Күшті дем шығарудың әсерінен снежинкалар бір-бірін "қуып жетеді".

18. **"Көбелектер"**. Балалар көбелектерді үрлеп, жұқа қағаздан қиып алып, "жасыл алаңға" жіңішке жіптермен бекітеді.

19. **"Кім бар?"**. Балалар артында кім жасырынғанын білу үшін үстелге бекітілген жұқа қағаздан жасалған "пердені" үрлейді.

20. **"Футбол"**. Балалар доптарды – мақтадан (фольгадан) жасалған шарларды футбол қақпасына үрлейді.

21. **"Автокөлікті гаражға айдаңыз"**. Қысқа түтік арқылы балалар қағаз машиналарын гараждарға үрлейді.

22. **"Теңіз жарысы"**. Қысқа түтік арқылы балалар қағаз қайықтарға үрлеп, кімнің қайығы жарыста жеңіске жететінін немесе жағаға ертерек тоқтайтынын жарысады. Сіз суда жүзетін пластикалық ойыншықтарды, "қайықтарда" үрлеуге болады - желкені бар грек жаңғағының жартысы.

23. **"Айналмалы үстелдер"**. Балаларды қағаздан, картоннан немесе пластмассададан жасалған дөңгелекті үрлеуге шақырады. Дөңгелектің өлшемі, қалақшалардың пішіні мен саны әр түрлі болуы мүмкін.

24. **"Ойыншықты үрле"**. Балаларға резеңке үрлемелі ойыншықтарды, шарларды мұрын арқылы ауа сорып, ауыз арқылы ойыншықтың саңылауына баяу шығару арқылы үрлеу ұсынылады.

25. **"Үрмелі аспаптар"**. Бұл аспаптар дұрыс үрленсе, дыбыс шығарады, сондықтан оларды үрмелі аспаптар деп атайды (кұбыр, құбыр, керней, үрмелі аккордеон). Үйде үрлемелі аспаптарды ескі қаламдар мен фломастерлерден әр түрлі көлемдегі қақпақтардан жасауға болады.

26. **"Дене шынықтыру ысқырықтары"**. Кімнің ысқырығы ұзағырақ ысқырады?

27. **"Гармоника"**. Тарақтан жасалған аккордеон, егер сіз оны жұқа қағаз жолағы арқылы үрлесеніз, қатты дыбыс шығарады.

Жеңіл жаттығулардан бастау керек. Тыныс алу жаттығулары баланы тез шаршататынын және айналуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Сондықтан әр жаттығудан кейін тынығу қажет.

Балаларда тегіс, ұзақ дем шығару қалыптасқаннан кейін дауыстық жаттығулар енгізіледі; сонымен бірге балалардың назары дауыстың әр түрлі биіктігіне, күшіне, тембріне аударылады.

Тыныс алу және дауыстық ойындар мен жаттығулар дауысты дыбыстардың материалы бойынша.

Мақсаты. Дауысты дыбыстарды бір уақытта айта отырып, ауыз арқылы ұзартылған дем шығаруды жаттықтыру.

Орындауға арналған нұсқаулық. Ауыз арқылы тыныс алу – жылдам, кідірту, дауысты дыбыстардың бір мезгілде айтылуымен баяу дем шығару

алдымен сыбырлап, сосын дауыстап.

1. Дауысты дыбыстың дем шығару кезінде айтылуы (2-4 рет): а, о, у, ы, е.

2. Бір дем шығарғанда екі дауысты дыбыстың айтылуы: а– у, о – у, и – у, е – у.

3. Үш дауысты дыбыстың айтылуы:

а – о, о – о, о – о, о – о, о – о, о – о, о – о.

4. Төрт дауысты дыбыстың айтылуы: а– у – о– у, а – о – у – е,

о – о – о – о– о– о– о.

5. Дауысты дыбыстың айтылуы *бір дем шығарғанда сыбырлап, дауыспен.*

6. Дауысты дыбыстың айтылуы *бір дем шығарғанда сыбырлап, дауыспен*

қарқынның өзгеруімен.

7. Ономатопедядағы дауысты дыбыстардың айтылуы

музыкалық аспаптарға – құбыр гүрілдейді: у-у-у-у;

пәндерге – қуыршақ Лала жылайды: уа-уа-уа; пароход ызылдайды: у-у-у-у;

жануарларға – аю ақырады: а-а-а-а; аш қасқыр улайды: у-у-у;

табиғат құбылыстарына – жел (боран) улайды: у-у-у;

адамдарға – қыз жылап жатыр: а-а-а-а.

8. **"Жаңғырық"**. Балалар екі топқа бөлінеді.

Бірінші топ логопедпен бірге дауысты дыбыстарды дауыстап айтады (а, у, о)

немесе дауысты дыбыстардың тіркесімдері (ау, уа, оа, уи).

Екінші топ ("Жаңғырық") оларды ақырын қайталайды. Содан кейін топтар рөлдерді ауыстырады.

9. **"Боран"**. Балалардың көзінше "Боран" сюжеттік суреті.

Сигнал бойынша *"Боран басталды"* балалар ақырын ызылдайды: у-у-у.

Сигнал бойынша *"Қатты боран"* балалар дауыстап айтады: У-У-У.

Сигнал бойынша *"Боран басылады"* балалар дауыс күшін біртіндеп төмендетеді.

Сигнал бойынша *"Боран бітті"* олар үнсіз қалады.

Сөйлеу сигналдарын қол қимылдарымен сүйемелдеуге болады:

Көлденең қозғалыс – балалар ақырын сөйлейді,

Қолды жоғары көтеру – дауысты күшейту,

Қолды төмен түсіру – дауыс күшінің төмендеуі.

10. **"Орманда"**. Балаларға логопед әңгімелеу барысында қолданатын "Ормандағы балалар", "Бала адасып кетті", "Пойыз" суреттері ұсынылады.

Балалар орманға барды. Бала Петя үлкен саңырауқұлақты тауып алып: "О-о-о!" - дейді.

Петя қалай сөйлейді? (*Балалар ұзақ уақыт қайталайды*).

Петя орманда жүріп адасып кетті. Петя айқайлай бастады: "Ау, ау, ау!".

Петяға көмектесейік. (*Балалар қайталайды*).

Балалар Петяны естіп, оған қарай жүгірді. Балалар саңырауқұлақтарды көп жинады. Содан кейін олар үйге пойызбен барды. Пойыз "У-у-у!" (*Балалар қайталайды*).

11. **"Аукцион"**. Логопед балаларды екі топқа бөледі.

Олар қолдарын ауыздарымен бүктеп, "ау" сөзін айтады.

Бірінші топ ау–ны ақырын, ал екінші топ дауыстап, ұзақ айтады.

Тыныс алу және дауыстық ойындар мен жаттығулар дауыссыз дыбыстардың материалы бойынша.

Мақсаты. Дауыссыз дыбыстарды бір уақытта айта отырып, ауыз арқылы ұзартылған дем шығаруды жаттықтыру.

Орындауға арналған нұсқаулық. Дауыссыз дыбыстардың айтылуы бір дем шығарғанда, алдымен дыбыссыз артикуляциямен, содан кейін дауыстап шығады.

Логопед баланың қажетті дыбысты дұрыс еліктеуін қадағалап, дем шығару ұзақтығын ынталандыруы керек. (Уақытты санаумен белгілеңіз).

1. Бір дем шығарғанда дауыссыз дауыссыздардың айтылуы: ф, с, ш, х.

2. Бір дем шығарғанда екі дауыссыз дыбыстың айтылуы: ф-с, с-ш, ш-с, х-ф және т.б.

3. Бір дем шығарғанда үш дауыссыз дыбыстың айтылуы: ф-с-ш және т.б.

4. Бір дем шығарғанда төрт дауыссыз дыбыстың айтылуы: ф-с-ш-х және т.б.

5. Ономатопедиядағы дауыссыз дыбыстардың айтылуы

пәндерге – телефон шырылдады: з-з-з-з;

трактор гүрілдейді: р-р-р;

сорғыны сорады (паровоз бу шығарады): ш-ш-ш-ш;

доп сөніп қалады (краннан су ағып жатыр): с-с-с-с;

жануарларға – тышқан сыбдырлайды (жылан ысқырады): ш-ш-ш-ш;

жолбарыс (ашулы ит) ырылдайды: р-р-р;

маса (аралар) ұшады: з-з-з-з;

қоңыз ызылдайды: ж-ж-ж;

табиғат құбылыстарына – орман шу шығарады: ш-ш-ш-ш;

боран (жел) ұлып жатыр: ішке-ішке;

адамдарға – "шу шығармаңыз": тс-с-с-с.

6. **"Кернейші"**. Отырған кезде баяу дем шығарып, дауыстап айтыңыз: pf-f-f-f.

Повторить 4-5 раз.

7. **«Каша кипит»**. Сидя, одна рука лежит на животе, другая – на груди.

Втягивая живот – вдох, выпячивая – выдох.

Выдыхая, громко произносить: ф-ф-ф-ф-ф (3-4 раза).

8. **«На турнике»**. Стоя, ноги вместе, гимнастическую палку держать в обеих руках перед собой.

Поднять палку вверх, подняться на носки – вдох, палку опустить назад на лопатки – длинный выдох.

Выдыхая, произносить: ф-ф-ф-ф (3-4 раза).

9. **«Ёжик»**. Сидя на коврике, ноги вместе, упор на кисти рук сзади.

Тізеңізді бүгіп, кеудеге қарай тартыңыз – дыбыста баяу дем шығару

ф-ф-ф-ф. Аяғыңызды түзетіңіз – дем алыңыз (4-5 рет).

10. **"Қаздар ысқырады"**. Аяқтар иық енінде, қолдар төмен.

Қолды екі жаққа – артқа бір уақытта алға еңкейту

(арқаңызда еңкейіңіз, алға қараңыз) – ш-ш-ш-ш дыбысымен баяу дем шығару, түзелу – дем шығару (5-6 рет).

11. **"Доп жарылды"**. Аяқтарды сәл жайып, қолды төмен түсіріңіз.

Қолды екі жаққа созу – деммен жұту.

Алдыңыздағы шапалақ – ш-ш-ш-ш дыбысында баяу дем шығару (5-6 рет).

12. **"Сорғы"**. Тік тұрыңыз, аяқтар бірге, қолдар дененің бойымен.

Бір уақытта денені бүйірге еңкейтіп, с-с-с-с дыбысын айта отырып, дем шығару (түзу кезінде) және дем шығару (қолдар дененің бойымен сырғанады) (6-8 рет).

13. **"Семафор"**. Отырған кезде аяқтар бір-біріне ығысады. Қолды екі жаққа көтеру – деммен жұту, баяу төмен түсіру – с-с-с-с дыбысымен ұзақ дем шығару (3-4 рет).

14. **"Реттеуші"**. Тұрған кезде аяқтар иық енінен алшақ орналасады.

Бір қол жоғары, екінші қол бүйірге қойылады.

Мұрынмен дем алыңыз, содан кейін қолдың орналасуын өзгертіңіз және ұзартылған дем шығару кезінде мынаны айтыңыз: р-р-р-р (5-6 рет).

15. **"Шаңғышы"**. Аяқтар жартылай бүгіліп, аяқтың еніне қойылады.

1,5-2 минут ішінде шаңғы тебуге еліктеу.

Дем шығарған кезде мынаны айтыңыз: м-м-м-м (5 рет).

16. **"Жел соғып тұр"**. Балалар дөңгелек би билейді. Логопед қозғалысты әңгімемен сүйемелдейді: "Таңертең балалар балабақшаға барады. Күн жарқырап тұр. Тыныш самал соғып тұр: ішке-ішке (ақырын айтылады). Тыныш самал қалай соғады? (Балалар тоқтайды және тыныш қайталаңыз: ішке-ішке). Кешке балалар үйлеріне қайтады. Біз үйге жақындадық.

Кенет қатты жел соқты: Ішке-ішке-Ішке (дауыстап айтылады).

Қатты жел қалай соғады?" (Балалар дауыстап қайталайды).

Тыныс алу және дауыстық ойындар мен жаттығулар буындар материалы бойынша.

Мақсаты. Буындарды бір уақытта айта отырып, ауыз арқылы ұзартылған дем шығаруды жаттықтыру.

Орындауға арналған нұсқаулық. Буындарды алдымен сыбырлап, содан кейін бір дем шығарғанда дауыстап айту. Жаттығуларды қол қимылымен сүйемелдеуге болады. Буындарды құру техникасы қолданылады, яғни. алдымен бір буын беріледі, содан кейін екі, үш және т.б.

1. Дауысты және дауыссыз дыбыстары бірдей буындарды қайталау:

па, па-па, па-па-па, па-па-па-па;

әкелер, әкелер-әкелер, әкелер-әкелер-әкелер, әкелер-әкелер-әкелер-әкелер; (апа және т.б.).

2. Дауысты және әр түрлі дауыссыз дыбыстармен буындарды қайталау:

та-па, ти-пи, то-по; та-па-ва, ти-пи-ви; та-па-ва-ка, т.б.

3. Буындарды әр түрлі дауысты және бір дауыссыз дыбыстармен қайталау:

па-пу, па-па-пу-пу, па-па-па-пу-пу-пу-пу; па-по, т.б.

4. Буындарды әр түрлі дауысты және әр түрлі дауыссыз дыбыстармен қайталау:

Па-па-та, па-па-то, па-па-ту, па-па-бу; па-то-ту-пи; па-по-ту-ти; т.б.

5. Ономатопедиядағы буындарды айту

музыкалық аспаптарға – барабан: ана жерде, ана жерде,

қоңырау: динг-динг-динг, құбыр: ду-ду-ду.

пәндерге – балға қағу: қағу-қағу-қағу; машина сигнал береді: би-би-си;

сағат тілі өтіп жатыр: тик-так, тик-так, орақ шабады: вжик-вжик-вжик,

камераны суретке түсіреді: балапан-балапан.

жануарларға – мысық: мяу-мяу, тауық: ко-ко-ко, қаз: га-га-га.

табиғат құбылыстарына – су тамшылайды: тамшы-тамшы-тамшы,

су гүрілдейді: буль-буль-буль,

адамдарға: ара шағып алды: о-о-о.

6. **"Сағат"**. Тұрған кезде аяқты сәл алшақ қойып, қолды төмен түсіру керек.

Тікелей қолдарыңызды алға-артқа сермеп, сөйлеңіз: *кене-ток*.

7. **"Өтеш"**. Қолдарыңызды төмен түсіріп, тік тұрыңыз. Қолдарыңызды екі жаққа көтеріңіз, содан кейін оларды жамбасыңыздан сипаңыз. Дем шығару, айту: *ку-ка-ре-ку*.

8. **"Пойыз"**. Бөлмені айналып, кезек-кезек қол қимылдарын жасап, үкім шығару: *чух-чух-чух*.

9. **"Аңшылар"**. Тұрған кезде таяқ (мылтық) қолында. Тізеңізді жоғары көтеріп жүру. 1-2-де – деммен жұту, 6-8-де - сөзді айта отырып дем шығару *тиш-ш-ш-ше*.

10. **"Ағаш кесуші"**. Аяқтар иық енінде, қолдар дене бойымен.

Қысылған қолды жоғары көтеру – деммен жұту, төмен түсіру – баяу дем шығару

сөзді айта отырып *ух-х-х*.

11. **"Допты ұста"**. Тұрып, қолдар доппен жоғары көтеріледі. Допты кеудеден алға лақтыру. Сөйлеу, дем шығару, ұзақ сөйлеу *ух-х-х-х* (5-6 рет).

12. **"Үлкен болып өс"**. Тік тұру, аяқты біріктіру, қолды жоғары көтеру, жақсы созылу, аяққа тұру – дем алу.

Қолды төмен түсіру, бүкіл аяққа түсу – дем шығару.

Дем шығару, айту: *ух-х-х-х* (4-5 рет).

13. **"Маятник"**. Тұрған кезде, аяқтар иық енінде, таяқшаны иық пышақтарының төменгі бұрыштары деңгейінде арқаңызда ұстанаңыз. Денені екі жаққа еңкейту.

Еңкейгенде – дем шығару, айту: *ту-у-у-у* (Әр бағытта 3-4 көлбеу).

14. **"Қаздар ұшады"**. 1-2 минут баяу жүру.

Қолды екі жаққа көтеру – дем алу, қолды төмен түсіру – дем шығару, айту: *зу-у-у*.

15. **"Хайуанаттар бағында"**. Логопед балалардың хайуанаттар бағында кімді көргенін еске түсіруді ұсынады. Жануарлар мен құстардың суреттерін көрсете отырып, олардың атын атап, қалай айқайлағанын айтуды сұрайды (*Жолбарыс ырылдайды: р-р-р, қарға қарқылдайды: кар-р-р –кар-р-р, кірпі күрсінеді: фр-р, фр-р, қырық жарылады: тр-тр-тр және т.б.*).

16. **"Баспалдақ"**. Балалардың алдында тақтада сурет немесе баспалдақтың макеті орналасқан. Ойын барысында логопед әр штангаға белгілі бір жануардың мүсінін қояды. Балалар дауыстың биіктігі мен күшін өзгерте отырып, ономатопеяны көбейтеді.

17. **"Сиыр мен бұзау"**. Балаларға "Шалғында" сюжеттік сурет ұсынылады.

Олар екі топқа бөлінеді. Логопед бірінші топқа жүгінеді:

"Сиырлар шабындықта жайылады. Олар бұзауларын шақырады. Оларды қалай атайды?".

Бірінші топтағы балалар айтады *төмен* дауыспен: *му-му-му*.

Логопед екінші топтағы балаларға жүгінеді: "Бұзаулар сиырларға жауап береді. Олар қалай жауап береді?". Балалар жауап береді *жоғары* дауыспен: *му-му-му*.

Содан кейін топтар рөлдерді ауыстырады. Ономатопея ойындары басқа жануарларға ұқсас түрде жүзеге асырылады.

18. **"Бұл кім?"**. Бала суретте бейнеленген жануардың айқайы мен қимылына еліктейді. Қалған балалар оның қандай жануар екенін болжауы керек.

19. **"Бізге паровоз келді"**. Логопед. *Бізге паровоз келді.*

Балалар. *Немен?*

Логопед. *Сиырлармен.*

(қаздармен, иттермен, үйректермен,...)

Балалар. *Му-му-му.*

Аталған жануарға немесе затқа байланысты балалар орындайды ономатопея.

Тыныс алу және дауыс жаттығулары сөздер материалы бойынша.

Мақсаты. Тренинг дауыстың күші мен биіктігін өзгерте отырып, сөздерді бір уақытта айта отырып, ауыз арқылы ұзартылған дем шығару.

Орындауға арналған нұсқаулық. Сөздерді айту бір деммен жүреді.

Ұзартылған дем шығару біртіндеп күшейеді. Сөздердің айтылуын дирижерлықпен, яғни сөйлеу ырғағымен қолдың қимылымен сүйемелдеуге болады.

1. Бір дем шығарғанда бірнеше сөз айту: әке, әке, сау бол;

әке, сау бол, кипа; әке, сау бол, кипа, пика және т.б.

2. Аптаның күндерін тізімдеу (әр жолды бір деммен айту): дүйсенбі;

дүйсенбі, сейсенбі;

дүйсенбі, сейсенбі, сәрсенбі және т.б.

3. Айлардың атауларын тізімдеу.

4. Жыл мезгілдерінің тізімі.

5. **"Қабаттар"**. Балаларды "1-қабат, 2-қабат, 3-қабат" және т.б. деп едендерге көтеріліп бара жатқанын елестетуге шақырады. Кім жоғары көтеріледі?

6. **"Жануарларды шақырайық"**. Логопед ұсынған суреттерге сәйкес балалар жануарларды шылаулар немесе олардың бүркеншік аттарын айту арқылы шақырады.

Мысалға, *мысық*: кис-кис-кис; *сиыр Майку*: Майка, Майка, Майка;

күшік: Доп, доп, доп және т.б. Жануарларды еркелетіп, жылы шыраймен, жылы шыраймен шақырады, сөздерді бірнеше рет қайталайды.

7. **"Кім кімнен кейін немесе не үшін жүреді?"**. Балалар заттарды (немесе ойыншықтарды) бір дем шығарғанда тізіп атайды.

Ойын нұсқасы. Заттарды есте сақтау арқылы айту, оның артында бір дем шығару тұрды.

8. **Санауға арналған жаттығу.** I.P. – тұрыңыз, иығыңызды ашыңыз, басыңызды тік ұстаңыз, бір қолыңызды диафрагмаға, екінші қолыңызды қабырғаға қойыңыз (бақылау үшін).

1-2 есебінен терең тыныс алу (өзіне-өзі), 1 есебінен тыныс алу (өзіне-өзі), 1-10 есебінен тегіс дем шығару (дауыстап).

Содан кейін ауаны шығарып, 15-ке дейін санауды жалғастырыңыз, қайтадан 20, 25, 30-ға дейін алыңыз және санаңыз. (Дауысыңызды төмендетпей, тыныш, біркелкі санау керек, сонда өкпеде әрдайым ауа қоры болады.)

Тыныс алу және дауыс жаттығулары сөйлемдер, сөз тіркестері негізінде.

Мақсаты. Фразаны бір уақытта айта отырып, ұзартылған дем шығаруға жаттықтыру.

Орындауға арналған нұсқаулық. Әрбір сөйлем бір дем шығарғанда бірге айтылады. Сөйлеуді қол қимылдарымен сүйемелдеуге болады.

Тапсырманы қиындата отырып, әр жолы ұзағырақ сөз тіркестерін ұсыну керек.

1. **Біртіндеп күрделене отырып, сөз тіркесін айту.**

- Логопед сюжетті сурет бойынша әңгіме жүргізеді, қысқа сөйлем айтады. Бірінші бала сөз тіркесін қайталайды, оны бір сөзбен, екіншісімен және т.б. Сөз тіркесі бір дем шығарғанда айтылуы керек.

- Логопед қысқа сөйлем айтады: *"Саша жақсы көреді"*, ойыншықты ауыстырады. Бала фразаны ойыншықтың атымен толықтыра отырып қайталайды: *"Саша құбырды жақсы көреді"*. Логопед тағы бір ойыншықты ауыстырады.

- Бала сөйлемді қайталайды, оны басқа сөзбен толықтырады: *"Саша құбыр мен допты жақсы көреді"* т.б.

- **"Гүлдер"**. Логопед вазаға балаларға таныс гүл шоқтарын қояды.

Балалар оларды атайды. Содан кейін олар кезекпен гүлдің иісін сезеді және бір дем шығарғанда берілген сөйлемді айтады. Фразалар біртіндеп күрделене түседі. Мысалға: *"Раушанның иісі шығады. Раушанның иісі өте жақсы. Қызыл раушанның иісі өте жақсы"*.

2. **Сұрақтарға жауаптар.** (Толық жауаптар бір дем шығарғанда айтылады.)

- Бүгін аптаның қай күні? (*Бүгін...*)
- Аптаның ертеңі қай күн? (*Ертең...*)
- Кеше аптаның қай күні болды? (*Кеше...*)
- Аптасына неше күн бар? (*Аптасына жеті күн: дүйсенбі,...*)
- Қыстың бірінші айы қандай? (*Қыстың бірінші айы – желтоқсан.*)
- Қыстың екінші айы қандай? (*Екінші...*)
- Барлығы неше қыс айы бар? (*Тек үш қыс айы: желтоқсан,...*)

(Сол сияқты, жұмыс басқа маусымдар туралы сөйлеу материалы бойынша жүргізіледі.)